Fakultät I - Bildungs- u. Erziehungswissenschaften
Institut für Sonderpädagogik, Prävention & Rehabilitation
Pädagogik bei Beeinträchtigungen der geistigen Entwicklung
C.v.O. Universität Oldenburg, 26111 Oldenburg

Az augmentatív és alternatív kommunikáció (AAK) mint a kommunikációtudományok egyik legifjabb részdiszciplinája

ERDÉLYI ANDREA

1. Tézis

Az augmentatív és alternatív kommunikációt tekinthetjük a kommunikációtudomány legfiatalabb, gyorsan növő résztudományágának. Más tudományághoz hasonlóan, ez is a gyakorlatból nyerte a gyökereit, ebben az esetben abból a felismerésből, hogy a nem, vagy alig beszélő, értelmileg, látásban, hallásban, mozgásban akadályozott, autisztikus tüneteket mutató és halmozottan sérült emberek is

a) képesek,
b) igényük van és
c) jogosultak a kommunikációra.

Azóta fokozott erőfeszítéseket tettek a gyakorlati tapasztalatok tudományos alátámasztására. Ma már számos publikáció létezik, amelyek nem csupán a gyakorlati tapasztalatokat szemléltetik, hanem definíciókat, rendszerezéseket, vizsgálati eredményeket kínálnak.

2. Általános történelem

Történelmi visszapillantásban három fázis különböztethető meg (ADAM 1993; KÁLMÁN 1999a, 2006):

1. *Történelem előtti kommunikációs formákként* emlegethetők pl. a vokalizáció, a gesztusok, vagy a barlangfestészet, mint a hajdani emberek korai kommunikációs kísérletei.

2. *Az ókortól a 20. század közepéig* keletkezett beszámolók szerint számos példa szolgálta az embereket a hangzó nyelv vagy az írott nyelv hiányának áthidalásában, pl. jelek, gesztusjelek, manuális ábécé vagy betűtáblák révén. (Ide sorolhatók a régi oltárképek, valamint az észak-amerikai indiánok, ausztráliai őslakók vagy a szemlélődő (elmélkedő) rendek jelei is.)
3. Az augmentatív és alternatív kommunikáció fejlődése szorosabb értelemben véve, a *20. század 50-es éveiben* kezdődött az Egyesült Államokban, továbbjutott Kanadába, a 60-as években elérte a skandináv államokat és a 70-es évektől fokozatosan terjedt el egyes nyugat-európai országokban.

3. Az augmentatív és alternatív kommunikáció bevezetése Magyarországon

Magyarországon 1983-ban kezdődött meg az augmentatív és alternatív kommunikáció bevezetése. A Bliss-nyelv adaptációjának első lépéseit KÁLMÁN Zsófia tette meg KASSAI Ilona tudományos támogatásával, amelynek eredménye 1987-ben jelent meg (KÁLMÁN/ KASSAI 1987; KÁLMÁN 1989). 1984-től KÁLMÁN Zsófia tanfolyamokat szervezett és azóta különböző, azokhoz szükséges információs anyagot és irodalmat készített (KÁLMÁN 1999a, 1999b, 2000a, 2000b, 2001). 1987-ben jött létre a Bliss Alapítvány, amely máig fenntartja az 1993-ban alapított Segítő Kommunikáció Módszertani Központot.

A Bliss-nyelv volt az első AAK kommunikációs rendszer, amelyet itthon az akadályozott embereknél történő használatra „fedeztek fel" és alkalmaztak (úgy mint külföldön is). Azóta kibővült a lehetséges segédeszközök palettája. Magyarországon ma már több helyen használnak a Bliss-nyelv mellett más kép- és képjelrendszereket is (pl.: PCS, PECS), valamint különböző elektronikus segédeszközt (pl. kommunikátorok, számítógépek speciális tasztatúrával, fejpálcával vagy fejegérrel).

A tudomány területén az AAK beépült a gyógypedagógia rendszerébe, sőt GORDOSNÉ KÁLMÁN-ra hivatkozva ma már egy önállósuló gyógypedagógiai diszciplinának tekinti (GORDOSNÉ 2004, 249. old.). 1983 óta számos publikáció született. Legkiemelkedőbb mű a 2006-ban megjelent *„Mással hangzók..."* című munka, melyben tág elméleti alapozást nyújt KÁLMÁN Zsófia.

Jóllehet a kezdetek óta a Bliss-nyelv mellett számos egyéb segédeszközt kifejlesztettek, adaptáltak és alkalmaztak, a gyakorlatban továbbra is a grafikus és elektronikus segítségekre helyezik a hangsúlyt. A gesztusjeleket rendszerezetten sem itt, sem más intézményben nem vezették be. Az AAK-nak ez a harmadik főága hiányzott Magyarországon. A *„Nézd a kezem"* c. gesztusnyelv magyarra adaptálásával 2005-ben ez a harmadik ág is bevezetésre került.

4. Fogalmak magyarázata

Ennek a résztudományágnak a jelölését a *angol-amerikai szóhasználatból* vették át, ahol „Augmentativ and Alternativ Communication”-ként (AAC) jelölik.

A *német nyelvterületen* túlnyomórészt „*Unter*stützte Kommunikation”-ról (UK) beszélnek, amit azonban világosan el kell határolni az úgynevezett „*Ge*stützte Kommunikation”-tól (angol „Facilitated Communication” - FC) (erre később még visszatérek). Némelykor keveredik a „nonverbális kommunikáció“ fogalmával, ill. ennek elemeivel.

A *magyarban* mindkét jelölés fordítása „augmentatív és alternatív kommunikáció (AAK)” és „támogatott kommunikáció”. Mivel a magyar nyelvben azonban nem lehet különbséget tenni az „unterstützt (= támogatott)” és a „gestützt (= támogatott)” fogalmak között, ezért a fordítás az egyetlen „támogatott” kifejezéssel könnyen félreértéseket okozhat. Így célszerűbbnek tartom, ha ebben az összefüggésben az angol-amerikai fogalomra támaszkodva a pontosabb „augmentatív és alternatív kommunikáció” (AAK) fogalmat használjuk.

5. Definiciók

Az **AAK** számos meghatározása közül némelyek nagyon tágan, mások ezzel szemben igen szűken értelmezettek. A definiciós kísérletek egyaránt tükrözik a tudomány iránti fejlődést, de a bizonytalanságot is, mely a tudományág „fiatal korával“ függ össze. Német nyelven a következő definiciók jelentek meg:

- Etta WILKEN meghatározása pl. nagyon tág. AAK-val jelöl „minden pedagógiai és terápiás segítséget (…), amelyeket a hangzó nyelvet nem, vagy jelentősen korlátozottan bíró egyéneknek kínálnak a kölcsönös megértetéshez” (WILKEN 2002, 3. old.). Ebből a meghatározásból egyértelműen kitűnik, hogy kívülről ajánlott segítségekről van szó. Azonban véleményem szerint túl tág ez a megközelítés, mivel digitalizált rendszerek ugyanúgy beleérthetők mint pl. a MALL féle „bazális kommunikáció“ (1995), mely empátiás megközelítésre épül.
- Ursula BRAUN és Thomas FRANZKOWIAK pontosítják a meghatározást azzal, hogy az ilyen segítségeket besorolják a gyógypedagógiához, és az AAK-t úgy tekintik, mint „a gyógypedagógia részterületét, amely a nem vagy alig beszélő személyek körére vonatkozik. Az AAK-nak kellene az érintettek számára megkönnyítenie, hogy testsaját és segédeszközökkel támogatott kommunikációs formák segítségével megértessék magukat a környezetükkel…” (FRANZKOWIAK glosszáriuma In: BRAUN (szerk.) 1999,

60–61. old.). Itt találunk tehát egyrészt egy szakmai besorolást, másrészt egy utalást a rendszertanra, amire később még kitérek.

- Még szűkebb BEUKELMAN és MIRENDA megközelítése. AAK-n olyan eljárásokat értenek, amelyek megpróbálják „átmenetileg vagy tartósan kompenzálni egy (súlyos) (expresszív) kommunikációs zavarban szenvedő személy gátolt vagy akadályozott beszéd-/nyelvi mintáját" (BEUKELMAN/ MIRENDA, id. SIEGEL 2001, 2. old.). Ők azok, akik rámutatnak egy meghatározott alkalmazási területre, arra ugyanis, hogy itt a hangzó nyelv kiegészítéséről, ill. pótlásáról beszélünk. Problematikusnak tekintem, hogy *expresszív kommunikációs zavarokra* korlátozzák az alkalmazási területet. Ezzel olyan személyeket kizárnak, akik súlyos értelmi akadályozottság miatt nem csak a kifejezésben, hanem a beszéd értesében is korlátozottak. Szerintem ez a meghatározás túlságosan behatárolt.
- A legpontosabban a norvég VON TETZCHNER és MARTINSEN határozzák meg a szakterületet és a célcsoportokat. Közvetlenül a fogalomból vezetik le a meghatározásukat, és egyszerűen AAK-ról beszélnek, „amikor a hangzó nyelvet más módszerekkel egészítik ki vagy helyettesítik" (VON TETZCHNER/ MARTINSEN 2000, 17. old.).

Magyarországon a következő definiciók találhatók:

- GORDOSNÉ az AAK-t VON TETZCHNER/MARTINSEN-hez hasonlóan „kiegészítő és a beszédtől eltérő, nonverbális tipusú kommunikáció"-ként definiálja (GORDOSNÉ 2004, 249. old.).
- KÁLMÁN a szavak eredetéből kiindulva bevezette a magyar nyelvben a „kiegészítő, segítő kommunikáció" fogalmát (KÁLMÁN 2006, 11. old.). A *Pedagógiai Lexikon*ban az augmentatív kommunikációt mint „az érthető beszéd hiánya következtében súlyosan károsodott kommunikációs funkció átmeneti vagy tartós pótlására szolgáló kommunikációs rendszerek csoportjá(t)" értelmezi. „Lényege, hogy a hiányzó beszéde helyett a sérült személy *nonverbális* úton fejezi ki magát..." Itt következik egy hosszú lista manuális, vizuális és elektronikus kommunikációs lehetőségekről (KÁLMÁN In: BÁTHORY/ FALUS 1997, 122. old.). Ebből kiindulva 2006-ban hangsúlyoza, „hogy az augmentatív kommunikáció *nem helyettesíti és nem pótolja* csodaszerként a hiányzó vagy súlyosan károsodott beszédet. Nem tesz mást mint csupán kiegészíti a meglévő kommunikációs módokat..." (KÁLMÁN 2006, 12. old.).

Összefoglalva mint a két magyar definició az AAK-funkcióra céloz: a hangzó beszéd kiegészítésére nem verbális eszközökkel.

Azonban további elkülönítések szükségesek. Az AAK-t feltétlenül el kell határolni a következő két fogalomtól, ami a magyar nyelv sajátosságai miatt, ill. a magyar nyelvre fordítás nehézségei miatt nem is egyszerű:

A **„Facilitated Communication" (FC)** az autisztikus tüneteket mutató emberekkel folytatott kommunikációt támogató speciális módszert jelöli. Szabályosan egy segítő fogja meg az autizmussal élő ember alsókarját, kezét vagy az ujját, hogy az autista egy betűtábla, egy írógép, számítógép, vagy hasonló műszaki készülék segítségével írni tudjon. (Ez a módszer azon a feltételezésen alapul, hogy a nem beszélő autista személyek az olvasás és az írás képességét észrevétlenül elsajátították, azonban szükségük van egy taktilis impulzusra, amely arra ösztönzi őket, hogy írásban nyilvánuljanak meg.) Ez a módszer igen vitatott a szakmai világban, mivel csak kevés esetben tudták egyértelműen igazolni az eredetiséget, ill. a manipuláció hiányát (vö: BIERMANN 1999).

Időközben keveredik az AAK a **„nonverbális kommunikáció"** (NVK) fogalmával. ADAM-ra (1993, 110-111. old.) és BRAUN-ra (1994, 26-29. old.) támaszkodva szükséges egy világos szétválasztás. Eszerint a nonverbális kommunikáció összefogja egyrészt a vokális, paralingvisztikai, másrészt a nemvokális, extralingvisztikai jelenségeket.

BRAUN szerint a *paralingvisztikai* jelenségekhez tartoznak például a hang minősége, a beszédmód, a beszéd időtartama vagy az elszólás. HEIDTMANN idesorol olyan **hangot jellemző ismérveket** mint például a hangszín vagy az intonáció (HEIDTMANN In: BUNDSCHUH/ HEIMLICH/ KRAWITZ (szerk.) 2002[2], 278-279. old.).

Az *extralingvisztikai* jelenségekhez tartoznak BRAUN (1994) szerint az olyan motorikus csatornák, mint a mimika, a gesztusok, a szemkontaktus vagy a testtartás, a fiziokémiai csatornák, mint a szag, a hőmérséklet, taktilis érzékelés-észlelés, valamint az ökológiai csatornák, mint a territoriális viselkedés, az interperszonális távolság, az üléselosztás vagy a személyes megjelenés.

BRAUN-t idézve: „A nonverbális kommunikáción keresztül történik rendszerint az analóg kommunikáció, míg az augmentatív és alternatív kommunikáció megpróbálja lehetővé tenni a digitális kommunikációt" (BRAUN 1994, 29. old.). Ez azonban nem zárja ki azt, hogy a két terület között átfedés ne jöjjön létre.

Ezt a különbségtételt követve ADAM szerint fontos a testbeszéd, a jelnyelv és a gesztusnyelv elhatárolása. A testbeszéd kultúra- és miliőfüggő, és túlnyomóan a fizikai és pszichikai hogylét kifejezését szolgálja. Ide tartoznak például a mimika, a gesztus, a testtartás és a mozdulatok, amelyek szerepet játszanak ugyan a kommunikációban, magukban azonban nincsenek továbbkódolva. Ezzel szemben a jelnyelv és gesztusnyelv jelei kódolt jelek, amelyek egy tartalom szimbólumává válnak.

6. Rendszertan

A rendszertanban is különféle beosztások találhatók. A következők tartoznak a legismertebbek közé. Heidemarie ADAM 1993-ban két területet részletez differenciáltan az értelmileg akadályozott emberek kommunikációs feltételeiről és lehetőségeiről szóló alapművében. Ezek a jelnyelvek/gesztusnyelvek jelei és a képszimbólumok. Nem tartom szerencsésnek, hogy Németországban gyakran a jelnyelveket és gesztusnyelveket együtt nevezik meg. Ez egyrészt abból adódik, hogy ehhez német nyelven csak egy szó létezik: „Gebärden". Másrészt abból, hogy az első gesztusjelek a jelnyelvből kiindulva alakultak ki. Az értekezésemben végzett elhatárolása eddig hiányzott. Nézzük tehát az ő beosztását:

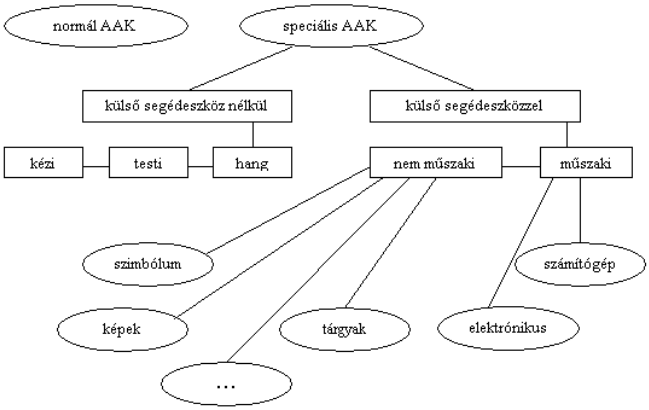

1. ábra: Jelnyelvek / gesztusnyelvek és képszimbolumok felosztása ADAM szerint (1993)

Gudrun SIEGEL VAN TATENHOVE-ra (2001) támaszkodva első szinten normális és speciális AAK-t különböztet meg. „Normális AAK-n" SIEGEL olyan kommunikációs eszközöket ért, amelyeket minden személy használ naponta, pl. útjelzőtáblák vagy a tőzsdei kézjelzések. Pontosabban megszemlélve azonban véleményem szerint még ezeket a jelzéseket sem érti és használja minden ember. Fel kell tenni ezért a kérdést, mennyiben találó itt a „normális" jelölés. A „speciális AAK"-n belül két főcsoport található: a külső segédeszköz nélküli és külső segédeszközzel történő kommunikáció.

Problematikusnak tartom a „külső segédeszköz nélküli kommunikációhoz" adott példákat:

– a gesztusokat, a jelnyelv és a gesztusnyelv jeleit és az ujj-ábécét (kézi),

– a mimikát, gesztikulálást, szemmozgásokat, testmozgásokat (testi),
– hangadásokat és a hangzó beszédet (hang).

Megint egy túl tág fogalomból kiindulva találunk itt átfedéseket az AAK, a nonverbális kommunikáció és a hangzó beszéd között. A hangzó beszéd idesorolása ellentétben áll azzal a definicióval, miszerint AAK a hangzó nyelvet pótolja vagy kiegészíti. A gesztikulálás még nem érte el a szimbólum szintjét, mely az egyértelmű kommunikációt lehetővé teszi.

Manuális jelek	**Képszimbólumok**
1. Elsődleges jelek: A siketek jelnyelve	*1. Kísérletek univerzális nyelvek kifejlesztésére* - az észak-amerikai indiánok piktogrammjai és ideogrammái[1] - Charles Bliss szemantográfiája - ISOTYPE (Otto Neurath elképzelése) - Woldsign Communication (David Orcutt)
2. Másodlagos jelek: - American Indian Hand Talk - az ausztráliai őslakók jelei - az elmélkedő rendek gesztusjelei	
3. Mesterséges jelek:[2] - Seeing Essential English (SEE1) - Signing Exact English (SEE2) - Manual English - Ujj-ábécé - „Cued Speech"	*2. Képi szimbólumrendszerek értelmileg akadályozott emberek számára:* 2.1 Fényképek 2.2 Rajzok és piktogrammok[3]: - Löb-rendszer - Touch'n Talk-System - PCP – Programa de Communicacion Pictografico - PIC – Pictogram Ideogram Communication - PCS – Picture Communication Symbols - ICSYMS – PICture SYMbol - Sigsymbols 2.3 Bliss-szimbólumok és „Bliss a megfogáshoz" vak gyermekek számára (Cheyne Symbolsystem)
4. Integráció jelnyelv által[4]*:* - Halló és siket jelhasználók „Providence Island"-on - Az Urubú-Kaapor indiánok jelnyelve - Közös jelnyelv a „Martha's Vineyard" Szigeten	
5. Gesztusnyelvek értelmileg akadályozott emberek számára – példák az USA-ból, Nagy-Britanniából, Svédországból és Írországból - Signed English (USA) - ennek továbbfejlesztése INSITE-Modell (USA) - Amer-Ind Code (USA) - Makaton (Nagy-Britannia) - My Body – My Words (Svédország) - LAMH-Projekt (Írország)	
6. Gesztusnyelvek értelmileg akadályozott emberek számára – Németországban - Beszédtámogató gesztusjelek (Spekh/ van den Hoven művének német nyelvű fordítása hollandról) - „Sprachlos muss keiner bleiben"[5] (Bernard-Opitz/ Johannes-Anstalten Mosbach) - „Wenn man mit Händen und Füßen reden muß"[6] (Blickle/ Haslachmühle) - „Schau doch meine Hände an" (A gesztusnyelvek összehangolása)[7]	

2. ábra: AAK besorolás van Tatenhove-tól (1994, 22. old.), kiegészítette Gudrun Siegel (2001, 2. old.)

1 Piktogrammok = „tárgyat bemutató képek"; ideogrammok = „elképzelést vagy cselekvést bemutató szimbólumok" (Adam 1993, 248. old.); valósághoz közeli, általánosan érthető, erősen stilizált fekete-fehér rajzok (Adam 1993, 199. old.)

2 Az angol nyelvű területről felsorolt példák a 60-as évek végének az ASL (American Sign Language) jelnyelvtovábbfejlesztései, amelyek a hangzó nyelvre, az írásra és az artikulációra támaszkodnak. Lehetővé teszik a beszédet kísérő szimultán jelelést, betűzést, vagy a hangok jelelését a szájról való olvasás támogatásához. Hasonló különbségek vannak Magyarországon is a jelelésben, l. V. fejezet 2. pont.

3 Csak említi, de nincsenek besorolva és kidolgozva: az „Oakland" és a „Rebus" rendszerek (vö: „Peabody Rebus Reading Program" von Tetzchner/ Martinsen 2000, Woodcock, Cark és Davies 1969 nyomán, 30. old.).

4 Hallók és nemhallók által közösen használt jelnyelvek olyan társadalmakban, amelyekben a hallássérült személyek nagy arányban fordulnak elő.

5 magyarul: „Senkinek sem kell beszéd nélkül maradnia"

6 magyarul: „Ha kézzel és lábbal kell beszélni"

7 magyarul: „Nézd a kezem"; ez utóbbi volt a jelen magyar adaptáció alapja.

Habár a következő rendszerben is a jelnyelvet, gesztusnyelvet és egyéb manuális jeleket foglalják össze, de itt egy jó, áttekinthető rendszerrel találkozunk, amely több oldalról tagolja a létező területeket:

1. A segédeszközök leggyakoribb csoportjai	**2. Függőség a segédeszközöktől**	**3. Függőség a segítő személyektől**
1.1 *Kézjelek / jelnyelv és gesztusnyelv jelei* (siketek jelnyelve és egyéb manuális jelek)	2.1 *Segédeszközök által támogatott kommunikáció* (pl. jeltáblák, hordozható számítógépek, helyhez kötött számítógépek, grafikus jelek és képek)	3.1 *Személytől függő kommuni-* (A bemutatottak interpretálása pl. betűtáblák, szavak, grafikus jelek, jelnyelv és gesztusnyelv jelei)
1.2 *Grafikus jelek* (Bliss-szimbólumok, PCS, PIC-jelek stb.)	2.2 *Segédeszköz nélküli kommunikáció, ill. testsaját kommunikációs formák* (pl. jelnyelv és gesztusnyelv jelei, morzejelek, pislogás igen/nem, mutatás egy tárgyra)	3.2 *Személytől független kommunikáció* (pl. beszédszintetizáló számítógépek, műszaki segédeszközök papírra vagy képernyőre való íráshoz)
1.3 *Megragadható jelek* (pl. Premack-szóépítőkockák, tapintójelek vak/ látássérült személyeknek)		

3. ábra: Az AAK felosztása VON TETZCHNER *és* MARTINSEN *szerint (2000, 17-18. old.)*

A gyakorlatból kiindulva javaslom kiegészítésül a következő kommunikációs segédeszközök három főcsoportba való beosztását:

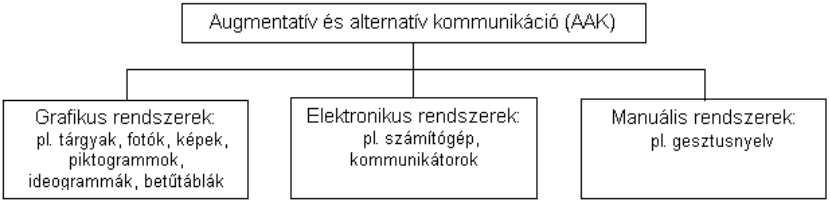

4. ábra: Az augmentatív és alternatív kommunikáció fő csoportjai

7. Célcsoport

Az AAK rendszerezéséhez végül a célcsoport tisztázása szükséges.

Különféle felsorolások találhatók az akadályozottságról. Leggyakoribb akadályozottsági formaként többek között a motorikus zavarokat, fejlődési beszédzavarokat, értelmi akadályozottságot, autizmust és a Rett-szindrómát nevezik meg.

A veleszületett sérülés mellett az előrehaladott betegségben levő embereknél, baleseti károsodásnál, agyvérzésnél, vagy átmenetileg korlátozott beszédképességnél is alkalmazzák az AAK-t (ISAAC-Geschäftsstelle 2001; VON TETZCHNER/ MARTINSEN 2002).

A mozgáskorlátozott emberek képezték a grafikus, műszaki és elektronikus segédletek legkorábbi fő célcsoportját. A segédleteknek ezt a fajtáját csak később fedezték fel másféle fogyatékossággal élő emberek számára is. A mozgásban kevésbé korlátozott embercsoportok számára szintén korán felfedezték a gesztusjeleket mint segédeszközt, de csak később rendelték hozzá az augmentatív és alternatív kommunikációs segítségekhez.

VON TETZCHNER és MARTINSEN (2000, 79-80. old.) három csoportra osztják fel az érintett embereket az AAK funkciója szerint, a beszédértés és a beszédnek a jövőben történő megértésének és alkalmazásának mértékében:

1. Akiknek az AAK kifejezési eszközt jelent:
Itt azon személyekről van szó, akik rendszerint jól megértik a hangzó beszédet, azonban nem tudják kifejezni magukat. Ide tartoznak elsősorban a súlyosan mozgáskorlátozott (pl. cerebrálparézises) egyének. A motorikus zavar következtében elsődlegesen a grafikus és elektronikus jelzésrendszerek kínálkoznak. Az AAK-t ezekben az esetekben tartósan használják. A fejlesztés célja kevésbé a nyelvi megértés fejlesztése, mint inkább egy segédeszköz használatának a megtanulása, valamint a fokozottan elvontabb jelrendszerek megértése a Bliss-jelektől az írott nyelvig.

2. Akiknek az AAK a beszéd kialakulásához segítséget jelent:
- Itt két alcsoport különböztethető meg. Az elsőhöz tartoznak mindenekelőtt a *kevésbé súlyosan mozgáskorlátozott, fejlődésfüggő diszfáziában szenvedő gyermekek, valamint sok értelmileg akadályozott gyermek.* Náluk a hangzó beszéd értése igen eltérő mértékben fejlődött ki. Eddig legtöbbször logopédiai segítséget kaptak, amely azonban gyakran csak igen lassan vagy nem kellően vezetett a hangzó beszéd elsajátításához. A kommunikációs lehetőségek hosszas hiánya miatt késlekedett más területen is a fejlődésük, és szociális problémák alakultak ki. Ezért az a cél, hogy egyrészt támogató kommunikációs eszköz segítségével korai segítséget nyújtsunk nekik a hangzó beszéd megértésének és használatának segítésében, és ezzel átmenetileg „ ‚támaszt' nyújtsunk a normális beszéd birtoklása kifejlesztéséhez" (VON TETZCHNER/ MARTINSEN 2000, 81. old.). Egyidejűleg az AAK segítségével megpróbáljuk megoldani a beszédzavar által kialakult szociális problémákat.

- A második csoporthoz tartoznak azok a gyermekek, fiatalok és felnőttek, akik elsajátították ugyan a hangzó beszédet, de *csak nehezen érthetően tudnak*

beszélni. Ez kommunikációs problémákhoz vezet, különösképpen idegenekkel ismeretlen tartalmakról folytatott eszmecserékben, valamint erős háttérzajok esetén. Az első csoporthoz tartozókkal ellentétesen a hangzó beszéd az elsődleges kommunikációs eszközük. A fejlesztés célja felismertetni az érintettekkel, mikor és mivel kell a beszédet alátámasztani, hogy jobban megértsék őket, és az, hogy közvetítsük nekik az ehhez szükséges segédeszközöket.

3. Akiknek az AAK pótnyelvet kínál:
Ehhez a csoporthoz azok tartoznak, akik a hangzó beszédet életük során kellő mértékben sem megérteni, sem alkalmazni nem tudják, mindenekelőtt értelmileg súlyos fokban akadályozott személyek, autisztikus zavarral élők, vagy pl. auditív agnózia / „beszédsiketség" esetén (hallási képesség ellenére sem érti a hallottakat). Őket az AAK elsődleges nyelvként szolgálja, mind a beszédértés, mind a kifejezés terén. A fejlesztésnek az a célja, hogy olyan kommunikációs eszközt vezessen be, amelyet egy akadályozott személy a hangzó beszédre hivatkozás nélkül megérthet és alkalmazhat.

8. Az AAK további szempontjai és kérdései

Az AAK keretében számos kérdést követnek nyomon, amelyek tükrözik a tudományág fejlődését. Példaként néhány témakomplexum:

- Segédeszközök:
  Milyen segédeszközök vannak?
  Hogyan rendszeresíthetők?
  Milyen előnyöket és hátrányokat rejtenek magukban bizonyos segédeszközök?
  Milyen hatékonyak?
  Kinek melyik segédeszköz a legalkalmasabb?
  Hogyan fejleszthetők tovább vagy hogyan dolgozhatók ki új segédeszközök?
- Célcsoport:
  Milyen személyeknek van szükségük AAK-ra?
  Milyen előfeltételek szükségesek?
  Hogyan hozhatók létre ezek az előfeltételek?
  Hogyan csökkenthetők az előfeltételek – van előfeltétel nélküli AAK?
- Módszertan:
  Milyen lépésekben vezetjük be az AAK-t?

Mire kell ügyelni a bevezetéskor? Milyen nehézségekkel kell számolni?
Milyen célokat követünk?
Mivel lehet átfogóan mérni a fejlesztés előfeltételeit és eredményeit?
Hogyan szervezzük korcsoportonként és szervezeti keretek szerint a fejlesztést és a didaktikai felépítést?

- Képzés és továbbképzés:
  Hogyan kell szakembereket képeznünk – milyen tartalmakat kell közvetítenünk, milyen módszereket kell ehhez használnunk stb.?
  Hogyan alakítsuk hatékonyan a képzést/továbbképzést, hogy az AAK-t konkrétan alkalmazzák a gyakorlatban?
  Hogyan evaluálható a hatékonyság?
- Elvi alapozás:
  Hogyan határozhatók meg bizonyos fogalmak?
  Hogyan sorolható be az AAK a kommunikációtudományokba, és hogyan lehet ezt megalapozni?
  Hogyan rendszerezhető az AAK?
- Kutatás:
  Mely kérdéseket kell kutatni?
  Hogyan evaluálhatók meghatározott kommunikációs segítségek vagy mérési eljárások?
  Mely kutatási módszerek alkalmasak?
  Hogyan tehető intenzívebbé a kutatás ebben a fiatal tudományágban?

Ez a lista még folytatható. Megmutatja, milyen összetett az AAK résztudományág, milyen fejlődési lehetőségek és milyen további kutatási igény rejlik benne. Mindenekelőtt azt mutatja azonban meg, hogy miként fejlődött saját résztudományággá a kommunikáció-tudományokon belül.

Az augmentatív és alternatív kommunikáció mint a kommunikációtudományok legifjabb résztudományága az utóbbi évtizedekben gyorsan fejlődött és terjedt el. A különböző meghatározásokból világossá válik, hogy a küzdelem az időszerű fogalommagyarázatért és a szerkezetkialakításért folyik. Sok kérdés még nyitott. A perspektívák láthatóak az elméletben ugyanúgy mint a gyakorlatban ...

Irodalom

ADAM, HEIDEMARIE: *Mit Gebärden und Bildsymbolen kommunizieren. Voraussetzungen und Möglichkeiten der Kommunikation von Menschen mit geistiger Behinderung.* Edition Bentheim, Würzburg. 1993.

BIERMANN, ADRIENNE: *Gestützte Kommunikation im Widerstreit.* Edition Marhold, Berlin, 1999.

BRAUN, URSULA*: Unterstützte Kommunikation bei körperbehinderten Menschen mit einer schweren Dysarthrie. Eine Studie zur Effektivität tragbarer Sprachcomputer im Vergleich zu Kommunikationstafeln.* Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main u.a., 1994.

BRAUN, URSULA (szerk.): *Unterstützte Kommunikation. Verlag selbstbestimmtes Leben,* Düsseldorf 1999[3].; mit einem Glossar, zusammengestellt von Thomas Franzkowiak.

ERDÉLYI ANDREA: *Nézd a kezem! Egyszerű gesztusjelek gyűjteménye nem beszélő emberekkel való kommunikációhoz.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2005a.

ERDÉLYI, ANDREA: *„A Nézd a kezem" nevezetű gesztusnyelv magyar adaptálása súlyosan akadályozott emberek számára.* In: Gyógypedagógiai Szemle, Budapest, XXXIII. (2005b) 2, 113–120.

GORDOSNÉ SZABÓ ANNA: *Bevezető általános gyógypedagógiai ismeretek.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004.

HEIDTMANN, HILDEGARD: *Sprache*. In: Bundschuh, Konrad/ Heimlich, Ulrich/ Krawitz, Rudi (szerk.): Wörterbuch Heilpädagogik. Verlag Julius Klinkhardt, Bad Heilbrunn, 2. kiadás 2002, 277-279..

ISAAC-Geschäftsstelle: *Wer ist ISAAC?* In: Orientierung. Fachzeitschrift der Behindertenhilfe: Verstehst Du mich? Hilfen zur nichtsprachlichen Kommunikation. 2/2001, 14.

DR. KÁLMÁN ZSÓFIA: *Kommunikáció Bliss-nyelven.* Bliss Alapítvány, Budapest. 1989.

KÁLMÁN ZSÓFIA: *Augmentatív kommunikáció.* In: Báthory Zoltán/ Falus Iván: Pedagógiai Lexikon I. kötet A-H. Keraban Könyvkiadó, Budapest, 1997, 122.

DR. KÁLMÁN ZSÓFIA (szerk.): A*ugmentatív és alternatív kommunikációs füzetek I.* Bliss Alapítvány, Budapest, 1999a.

DR. KÁLMÁN ZSÓFIA (szerk.): *Augmentatív és alternatív kommunikációs füzetek II.* Bliss Alapítvány, Budapest, 1999b.

DR. KÁLMÁN ZSÓFIA (szerk.): *Bliss Alapítvány. Segítő Kommunikáció Módszertani Központ (tájékoztató).* Bliss Alapítvány, Budapest, 2000a.

DR. KÁLMÁN ZSÓFIA: *Az augmentatív és alternatív kommunikáció nemzetközi és hazai kialakulása és fejlődése.* A Pécsi Tudományegyetem,

Bölcsészettudományi Kar, Kommunikáció Doktori Alprogramjára benyújtott habilitációs értekezés tézisei, Budapest, 2000b.
DR. KÁLMÁN ZSÓFIA (szerk.): *Augmentatív és alternatív kommunikációs füzetek III.* Bliss Alapítvány, Budapest, 2001.
KÁLMÁN ZSÓFIA: *A gyógyító pedagógia legifjabb ága: Augmentatív és Alternatív Kommunikáció.* In: Gordosné Szabó Anna (szerk.): Gyógyító pedagógia. Nevelés és terápia. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2004, 433–459.
KÁLMÁN ZSÓFIA: *Mással – hangzók … Az augmentatív és alternatív kommunikáció alapjai.* Bliss Alapítvány, Budapest, 2006.
KÁLMÁN ZSÓFIA, KASSAI ILONA: *Bliss-jelképszótár.* Másokat Segítő GT Táltos Kiadó, Budapest, 1987.
LANCZ EDINA, BERBECO, STEVEN: *A Magyar Jelnyelv Szótára.* Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége, Budapest, 1999.
MALL, WINFRIED: *Kommunikáció értelmileg súlyosan akadályozott emberekkel. Munkafüzet.* In: Hatos Gyula (szerk.): Értelmileg súlyosan akadályozott emberek gyógypedagógiai foglalkoztatása. Tanulmánygyűjtemény. Tankönyvkiadó, Budapest, 1995.
SIEGEL, GUDRUN: *Unterstützte Kommunikation (UK) / Augmentative und Alternative Kommunikation (AAC).* In: lernen konkret. Unterricht bei geistiger Behinderung: Kommunizieren mit Gebärden und Symbolen. 20 (2001) 2, 2–3.
SUBOSITS ISTVÁN: *Az értelmi fogyatékosok beszédének nyelvi funkciói.* In: V. Radványi Katalin: Az értelmi akadályozottak kommunikációja I., Szöveggyűjtemény. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Oligofrénpedagógiai Tanszék, Budapest, 1994, 47–56.
Verband evangelischer Einrichtungen für geistig und seelisch Behinderte e.V. (szerk.): Schau doch meine Hände an. Sammlung einfacher Gebärden zur Kommunikation mit nichtsprechenden Menschen. Verlagswerk der Diakonie, Stuttgart 1. Auflage, 1991.
VINCZE TAMÁS, Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége: *Alapfokú kommunikációs tanfolyam.* Jegyzet. Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége, Budapest, 1998[2]a.
VINCZE TAMÁS, Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége: *Középfokú kommunikációs tanfolyam.* Jegyzet. Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége, Budapest, 1998[2]b.
von Loeper Literaturverlag, ISAAC – Gesellschaft für Unterstützte Kommunikation e.V. (szerk.): *Handbuch der Unterstützten Kommunikation.* Von Loeper Literaturverlag, Karlsruhe, 2003.
VON TETZCHNER, STEPHEN, MARTINSEN, HARALD: *Einführung in Unterstützte Kommunikation.* Übersetzt aus dem Norwegischen von Sebastian Vogel. Edition S, Heidelberg, 2000.